

คุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบภายใต้การขึ้นทะเบียน ของกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัย แห่งสหประชาชาติของพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ชไมพร สุริยศ*

บุรณี กาญจนกุลวัลย์**

Suriyos C, Kanchanatawan B. Quality of life of displaced persons from fighting under registration of MOI and UNHCR at Mae La Temporary Shelter Thasongyang District, Tak Province. Chula Med J 2015 Jan – Feb; 59(1): 63 - 74

- Background** : Wars have serious impacts on individual's mind and body, bringing to Migration from their troubled homeland to another country that is safe and stable can improve quality of life of displaced person from fighting.
- Objective** : To study the quality of life and relating factors of displaced persons from fighting under registration of Memorandum of Understanding (MOI) and United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) at Mae La Temporary Shelter, Thasongyang District, Tak Province.
- Design** : This research is a cross-sectional descriptive study
- Setting** : Mae La Temporary Shelter, Thasongyang District, Tak Province

* นิสิตปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Materials and Methods : *Data were collected from 110 displaced persons from fighting, aged 18 - 60 years old. All study population answered 1) personal information questionnaire, and 2) World Health Organization Quality of Life Brief – Thai (WHOQOL-BREF-THAI, via Burmese translation version that was reviewed by language experts in Thailand and Myanmar, validity and reliability assessed resulted Cronbach's Alpha of 0.88.*

Results : *Results found that displaced persons from fighting have an average overall score of quality of life 83.19. Factors relating to the overall quality of life found that time living in Mae La temporary shelter, sex, helps from other agencies, satisfaction to live in Mae La Temporary Shelter, relationships with neighbors, food and clothing sufficiency significantly statistical differs at $p < 0.05$.*

Conclusion : *The overall quality of life of displaced persons from fighting is in moderate level. Factors related to the overall quality of life are time living at Mae La Temporary Shelter, sex, helps from other agencies, satisfaction to live at Mae La Temporary Shelter, relationships with neighbors, sufficiency of food and clothing.*

Keywords : *Displaced persons from fighting, Mae La Temporary Shelter, Quality of life.*

Reprint request: Kanchanatawan B. Department of Psychiatry, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University, Bangkok 10330, Thailand.

Received for publication. April 5, 2013.

ชไมพร สุริยศ, บุรณี กาญจนถวัลย์. คุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบภายใต้การขึ้นทะเบียนของกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. จุฬาลงกรณ์เวชสาร 2558 ม.ค. - ก.พ.; 59(1): 63 - 74

เหตุผลของการทำวิจัย : สงครามก่อให้เกิดผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงการอพยพย้ายถิ่นฐานจากบ้านเกิดและประเทศของตน เพื่อไปสู่สถานที่ที่มีความปลอดภัยและมั่นคงกว่า สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตทั้งสิ้น

วัตถุประสงค์ : ศึกษาคุณภาพชีวิตและปัจจัยที่เกี่ยวข้องของผู้หนีภัยจากการสู้รบภายใต้การขึ้นทะเบียนของกระทรวงมหาดไทยและสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

รูปแบบการวิจัย : การวิจัยเชิงพรรณนา ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง

สถานที่ทำการศึกษา : พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ตัวอย่างและวิธีการศึกษา : เก็บข้อมูลจากผู้หนีภัยจากการสู้รบอายุ 18 - 60 ปีจำนวน 110 คน โดยใช้แบบสอบถาม 1) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และ 2) แบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อยฉบับภาษาไทยและได้แปลเป็นภาษาพม่า ซึ่งทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทยและภาษาพม่า และมีค่า Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.88

ผลการศึกษา : ผู้หนีภัยจากการสู้รมีค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิตโดยรวม 83.19 คะแนนโดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ เพศ การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ สัมพันธภาพกับเพื่อนบ้าน ความเพียงพอของอาหารและเครื่องนุ่งห่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.05$

สรุป : คุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตโดยรวม คือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ เพศ การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ สัมพันธภาพกับเพื่อนบ้าน

คำสำคัญ : ผู้หนีภัยจากการสู้รบ, พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ, คุณภาพชีวิต.

สงครามและมหันตภัยไม่ว่าจะเกิดขึ้น ณ ที่แห่งใดต่างก่อให้เกิดความเสียหายทั้งในชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากมายมหาศาลได้ทั้งนั้น และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ มีประชากรจำนวนหนึ่งจำเป็นต้องอพยพย้ายถิ่นฐานจากบ้าน และจากประเทศของตน เพื่อไปสู่สถานที่ที่มีปลอดภัยและมั่นคงกว่า และในที่สุดก็ได้กลายมาเป็นผู้หนีภัยจากการสู้รบ (The displaced person from fighting) มีผู้หนีภัยจากการสู้รบประมาณกว่า 18 ล้านคน ซึ่งได้รับผลกระทบจากสงครามและ มหันตภัยที่ร้ายแรง ซึ่งก่อให้เกิดการบาดเจ็บทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ความหวาดหวั่น และความหวาดกลัว ก่อนหน้านั้นผู้คนส่วนใหญ่ได้ให้ความสนใจเฉพาะตัวเลขของจำนวนผู้เสียชีวิต โรคที่เกิดจากทางกาย และการเกิดความชอกช้ำทางจิตหลังจากเจอกับเหตุการณ์รุนแรงเท่านั้น (trauma) แต่ในปัจจุบันนี้ได้ให้ความสนใจกับปัญหาทางด้านจิตสังคม (psychosocial) และสุขภาพจิต (mental health) มากยิ่งขึ้น⁽¹⁾

ในประเทศไทยมีพื้นที่พักพิงชั่วคราว ทั้งหมด 9 แห่งเรียงตัวพาดอยู่บนเส้นแนวชายแดนไทย-พม่า พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก เป็นพื้นที่พักพิงชั่วคราวที่ใหญ่ที่สุดในจำนวนพื้นที่พักพิงทั้งหมด⁽²⁾ และได้สร้างขึ้นในปี ค.ศ.1984 โดยผู้หนีภัยจากการสู้รบส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง ซึ่งหลบหนีความรุนแรงของสงครามจากทางฝั่งพม่าตะวันออกเข้าสู่ประเทศไทย⁽³⁾ โดยส่วนใหญ่ประชากรเป็นชาวคริสต์ และพุทธ แต่ก็มีบางส่วนที่เป็นอิสลามที่มาอาศัยรวมกันเป็นระยะเวลานาน บางคนอาศัยอยู่ถึงเกือบ 20 ปี โดยไม่สามารถที่จะเคลื่อนย้ายตัวเองออกจากพื้นที่พักพิงชั่วคราว (temporary shelter) เพื่อประกอบอาชีพได้⁽⁴⁾ อย่างไรก็ตามพื้นที่พักพิงชั่วคราวแห่งนี้ก็ประสบกับปัญหาที่ยิ่งใหญ่ในการที่จะจัดการกับประชากรด้วย ไม่สามารถที่จะส่งตัวผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้กลับคืนสู่ประเทศแม่ได้ เนื่องจากสถานการณ์ที่คุกรุ่นของการเมืองการทหารในพม่า⁽⁵⁾ จึงยังผลให้รัฐบาลเกิดความลำบากใจในการดูแลคนเหล่านี้ เพราะงบประมาณในการเลี้ยงดู มียังมีตัวเลขที่สูงนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดี ยังมีองค์กรโลกบางองค์กร เช่น สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ หรือ UNHCR (United Nations High Commissioners on Refugees) ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน⁽⁶⁾ และสภาพความเป็นอยู่ทั้งในด้านสิ่งของอุปโภคและบริโภค รวมไปถึงการรักษาโรคคนจากนี้รัฐบาลไทยยังได้ประสานงานกับองค์กรเอกชนต่าง ประเทศในการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหาร วัสดุก่อสร้างที่อยู่อาศัย ตลอดจนให้ความดูแลด้านสาธารณสุขและสาธารณสุขโรคต่าง ๆ แต่ถึงกระนั้นความช่วยเหลือนี้ก็ยังไม่เพียงพอเพราะไม่สามารถที่จะจัดการการศึกษาในระดับสูงต่อไปได้ ทั้งอาหาร เครื่องใช้ รวมถึงการรักษาโรคก็ประสบปัญหาขาดแคลนอยู่เช่นกัน⁽³⁾

ปัจจุบันตัวเลขของผู้หนีภัยจากการสู้รบจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวทั้ง 9 แห่งในประเทศไทยภายใต้การขึ้นทะเบียนของกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ มีอยู่จำนวนทั้งสิ้น 88,486 คน และพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ซึ่งเป็นพื้นที่พักพิงชั่วคราวที่ใหญ่ที่สุด และมีจำนวนผู้หนีภัยจากการสู้รบที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ มีจำนวนสูงถึง 27,886 คน⁽⁷⁾

จากจำนวนประชากรของผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ซึ่งมีจำนวนมาก และส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่เป็นระยะเวลานาน การถูกจำกัดพื้นที่อาศัยโดยผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้ไม่สามารถเดินทางออกนอกเขตพื้นที่พักพิงได้ การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การถูกคุกคามทางเพศ ปัญหาสารเสพติด รวมไปถึงปัญหาเรื่องความเป็นอยู่ สาธารณูปโภคต่าง ๆ การด้อยโอกาสทางการศึกษา การสาธารณสุข ซึ่งสาเหตุเหล่านี้สามารถส่งผลให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายไม่ดีเท่าที่ควร และที่สำคัญที่สุดคือส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบนั่นเอง

ด้วยปัญหาและสภาพความเป็นอยู่ของผู้หนีภัยจากการสู้รบ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาคุณภาพ

ชีวิต และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบว่าเป็นอย่างไร เพื่อที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะสามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์เป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพของผู้หนีภัยจากการสู้รบต่อไป

วิธีการศึกษา

กลุ่มประชากรตัวอย่างเป็นผู้หนีภัยจากการสู้รบภายใต้การขึ้นทะเบียนของกระทรวงมหาดไทยและสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก อายุ 18 - 60 ปี โดยผู้เข้าร่วมวิจัยทุกท่าน ได้รับเอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย และได้ลงนามแสดงความยินยอมในเอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยโดยสมัครใจ ซึ่งผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละท่านตกลงตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง จำนวน 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป และ 2) แบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทยและได้แปลเป็นภาษาพม่าจำนวนผู้เข้าร่วมวิจัย คือ 110 คน การวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาและอนุญาตให้ดำเนินการจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย COA No. 681/2012, IRB No. 276/55 ลงวันที่ 28 กันยายน 2555

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป มีทั้งหมด 23 ข้อ เป็นข้อความคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นคำถามปลายปิด มีลักษณะคำถามเป็นแบบ ให้เลือกตอบจำนวน 15 ข้อ และคำถามปลายเปิดมีลักษณะคำถามเป็นแบบให้เติม ข้อความลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริง จำนวน 7 ข้อ คือ 1) อายุ 2) จำนวนพี่น้อง 3) จำนวนปีที่ได้รับการศึกษา 4)

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ 5) โรคประจำตัว 6) สาเหตุความพิการ

ส่วนที่ 2 แบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ซึ่งพัฒนาโดยสุวัฒน์ มหัตถินันดรกุล และคณะ⁽⁸⁾ ได้พัฒนาขึ้นและหาความเชื่อมั่น (Cronbach's alpha = 0.84) และความเที่ยงตรง ($r = 0.6515$) โดยเทียบกับแบบวัด WHOQOL-100 ฉบับภาษาไทยที่องค์การอนามัยโลกยอมรับอย่างเป็นทางการ ซึ่งแบบวัดนี้สามารถใช้ทดสอบคุณภาพชีวิตได้กับคนทั่วไป ไม่จำกัดวัฒนธรรม ไม่จำกัดผู้ให้บริการทางการแพทย์ ผู้ใช้และแง่ของกฎหมาย⁽⁹⁾ รวมไปถึงประชากรที่มีเชื้อชาติที่แตกต่างกันได้ และได้มีการประเมินและทดสอบ WHOQOL จากทั่วโลก รวมทั้งยังได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในภาคสนามอย่างแพร่หลายอีกด้วย⁽¹⁰⁾ และผู้วิจัยได้แปลเป็นภาษาพม่า ซึ่งทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทยและภาษาพม่า และมีค่า Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.88 มีทั้งหมด 26 ข้อ เป็นคำถามปลายปิด มีลักษณะคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบประกอบด้วยคุณภาพชีวิต 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ได้แก่ ข้อ 2, 3, 4, 10, 11, 12, 24 ด้านจิตใจ ได้แก่ ข้อ 5, 6, 7, 8, 9, 23 ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ได้แก่ ข้อ 13, 14, 25 และด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ข้อ 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 ส่วนข้อที่ 1 และ 26 เป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสุขภาพโดยรวม โดยมีข้อความคำถามที่มีความหมายทางบวก 23 ข้อ และข้อความที่มีความหมายทางลบ 3 ข้อ คือ ข้อ 2, 9, 11 แต่ละข้อเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) 5 ระดับ คือ ไม่เลย เล็กน้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1. การให้คะแนนและการแปลผลคุณภาพชีวิต

องค์ประกอบ	คุณภาพชีวิตไม่ดี	คุณภาพชีวิตปานกลาง	คุณภาพชีวิตดี
1. ด้านสุขภาพร่างกาย	7 - 16	17 - 26	27 - 35
2. ด้านจิตใจ	6 - 14	15 - 22	23 - 30
3. ด้านสัมพันธภาพทางสังคม	3 - 7	8 - 11	12 - 15
4. ด้านสิ่งแวดล้อม	8 - 18	19 - 29	30 - 40
5. โดยรวม	26 - 60	61 - 95	96 - 130

การวิเคราะห์ทางสถิติอาศัยโปรแกรม SPSS Statistics Version 17.0 เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ความถี่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และค่ามัธยฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมานเพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตและปัจจัยต่าง ๆ โดยใช้ independent t-test หรือ one-way ANOVA และใช้ multiple linear regression analysis วิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุของคุณภาพชีวิต วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับคุณภาพชีวิต โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $p < 0.05$

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ลักษณะทั่วไป

จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 110 คนมีเพศชายและเพศหญิง คิดเป็นจำนวนร้อยละใกล้เคียงกัน มีอายุเฉลี่ย 35.85 ปี ส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วง 18 - 32 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมากกว่าครึ่งที่มีจำนวนพี่น้องรวมทั้งตนเอง 4 - 6 คน ส่วนใหญ่แต่งงานแล้วถึงร้อยละ 70.0 มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังโสด/หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่ และอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเองมากที่สุดคือร้อยละ 91.8 มีเพียงร้อยละ 3.6 เท่านั้นที่อยู่คนเดียว ส่วนที่เหลือร้อยละ 4.6 อาศัยอยู่กับญาติ และร้อยละ 45.5 ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 54.5 ได้เรียนหนังสือส่วนใหญ่มิ

โอกาสได้เรียนอยู่ในช่วง 1 - 6 ปีร้อยละ 38.3 และมากกว่า 6 ปี ถึงร้อยละ 61.7 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่เป็นระยะเวลา มากกว่า 10 ปี ถึงร้อยละ 85.5 และสูงที่สุด 16 ปี

ในด้านสุขภาพผู้หนีภัยจากการสู้รบส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัว และมีเพียงร้อยละ 1.8 เท่านั้นที่มีความพิการ ซึ่งสาเหตุความพิการร้อยละ 100 มาจากสงคราม

ในการดำรงชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบ พบว่าปัจจัยด้านอาหารและเครื่องนุ่งห่มมากกว่าครึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการ และส่วนใหญ่มียูเออาศัยที่ปลอดภัย ร้อยละ 86.4

ปัจจัยด้านจิตสังคมและสิ่งแวดล้อม พบว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละและ 3 ใน 4 ส่วน มีเครือข่ายติดต่ออาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ และมีเครือข่ายเดินทางไปตั้งถิ่นฐานยังประเทศที่สามสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนบ้านส่วนใหญ่อยู่นะระดับปานกลาง และการได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ก็อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ความพึงพอใจในระดับน้อยในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ

ส่วนที่ 2 แสดงคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบ

ตารางที่ 2. แสดงคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบ

คุณภาพชีวิต	คะแนน ค่าเฉลี่ย \pm ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับคุณภาพชีวิต		
		ไม่ดี	ปานกลาง	ดี
ด้านร่างกาย	23.81 \pm 3.75	1 (0.9)	84 (76.4)	25 (22.7)
ด้านจิตใจ	19.13 \pm 3.50	8 (7.3)	88 (80.0)	14 (12.7)
ด้านสัมพันธภาพทางสังคม	10.19 \pm 2.00	7 (6.4)	75 (68.2)	28 (25.5)
ด้านสิ่งแวดล้อม	24.01 \pm 4.16	10 (9.1)	88 (80.0)	12 (10.9)
โดยรวม	83.19 \pm 11.79	1 (0.9)	96 (87.3)	13 (11.8)

จากตารางที่ 2 พบว่าคะแนนเฉลี่ยคุณภาพชีวิตโดยรวม ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมของผู้หนีภัยจากการสู้รบส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิต 83.19, 23.81, 19.13, 10.19 และ 24.01 ตามลำดับ

ตารางที่ 3. แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้หนีภัยจากการสู้รบ

ปัจจัยต่างๆ	จำนวน (N = 110)	ค่าเฉลี่ยคะแนน คุณภาพชีวิตโดยรวม	SD	t / F*	P-value
เพศ					
ชาย	54	70.57	11.82	-1.978	0.050*
หญิง	56	74.96	11.46		
ระดับการศึกษา					
ได้เรียน	60	83.98	11.38	0.771	0.440
ไม่ได้เรียน	50	82.24	12.13		
ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่พักพิงฯ Max = 16, Min = 6, 14.10 ± 2.779					
1 - 10 ปี	16	77.62	11.76	-2.073	0.040*
มากกว่า 10 ปีขึ้นไป	94	84.14	11.60		
อายุ Max = 60, Min = 18, 38.17 ± 11.670					
18 - 32 ปี	52	84.54	12.20	0.650*	0.542
33 - 47 ปี	32	82.19	11.68		
มากกว่า 47 ปีขึ้นไป	26	81.73	11.22		
ศาสนา					
พุทธ	59	84.19	12.63	2.031*	0.136
คริสต์	34	84.09	11.65		
อิสลาม	17	77.94	7.36		
จำนวนพี่น้องรวมตนเอง					
1 - 3 คน	27	83.89	14.42	1.197*	0.306
4 - 6 คน	58	84.24	11.45		
มากกว่า 6 คนขึ้นไป	25	80.00	9.00		
สถานภาพสมรส					
โสด	23	82.48	13.86	1.954*	0.147
แต่งงาน	77	84.26	11.37		
หย่าร้าง/แยกกันอยู่/หม้าย	10	76.60	7.93		
ลักษณะการอยู่อาศัย					
ครอบครัว	101	83.77	11.79	1.672*	0.193
ญาติ	5	78.60	12.70		
อยู่คนเดียว	4	74.25	7.32		

ตารางที่ 3. แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้หนีภัยจากการสู้รบ (ต่อ)

ปัจจัยต่างๆ	จำนวน (N = 110)	ค่าเฉลี่ยคะแนน คุณภาพชีวิตโดยรวม	SD	t / F*	P-value
โรคประจำตัว					
มี	7	80.86	7.79	0.539	0.591
ไม่มี	103	83.35	12.02		
ความพิการ					
มี	2	76.50	6.36	-0.808	0.421
ไม่มี	108	83.31	11.85		
ความเพียงพอของอาหาร					
เพียงพอ	45	88.67	12.41	4.376	<0.001**
ไม่เพียงพอ	65	79.40	9.76		
ความเพียงพอของเครื่องนุ่งห่ม					
เพียงพอ	44	90.39	11.53	6.007	<0.001**
ไม่เพียงพอ	66	78.39	9.32		
ความปลอดภัยของที่อยู่อาศัย					
ปลอดภัย	95	83.39	10.92	0.309	0.762
ไม่ปลอดภัย	15	82.00	16.75		
การได้ทำงานกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่พักพิงฯ					
ได้ทำ	37	86.13	13.60	1.886	0.062
ไม่ได้ทำ	73	81.70	10.55		
การมีเครือญาติในพื้นที่พักพิงฯ					
มี	84	83.30	12.60	0.170	0.865
ไม่มี	26	82.85	8.87		
การมีเครือญาติที่เดินทางไปตั้งถิ่นฐานยังประเทศที่สาม					
มี	86	83.15	10.97	-0.067	0.947
ไม่มี	24	83.33	14.63		
สัมพันธ์ภาพกับเพื่อนบ้าน					
มาก	34	89.50	13.64	11.254*	<0.001**
ปานกลาง	55	83.29	8.68		
น้อย	18	72.56	7.93		
ไม่มี	3	73.67	10.50		
การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ					
มาก	31	91.55	13.01	11.420*	<0.001**
ปานกลาง	60	80.53	8.84		
น้อย	15	75.07	10.31		
ไม่มี	4	88.75	10.31		
ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงฯ					
มาก	23	96.78	10.36	26.220*	<0.001**
ปานกลาง	22	85.41	7.64		
น้อย	63	77.84	8.97		
ไม่มี	2	71.00	11.31		

*p < 0.05 **p < 0.01

จากตารางที่ 3 เมื่อวิเคราะห์ด้วยสถิติ t - test หรือ ANOVA พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม ได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ เพศ การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ สัมพันธภาพกับเพื่อนบ้าน ความเพียงพอของอาหารและความเพียงพอของเครื่องนุ่งห่ม ($p < 0.05$)

เมื่อนำผลที่มีความสัมพันธ์เบื้องต้นนี้ไปวิเคราะห์ด้วยสถิติความถดถอยเชิงพหุ โดยวิธี stepwise พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคะแนนคุณภาพชีวิตโดยรวมที่เพิ่มขึ้นคือ ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละมากและปานกลาง ซึ่งพบว่าเมื่อควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่การรู้สึกพึงพอใจมากทำให้คะแนนคุณภาพชีวิตเพิ่มขึ้น 16.509 คะแนน และการรู้สึกว่าพึงพอใจปานกลางทำให้คะแนนเพิ่มขึ้น 5.518 คะแนน เมื่อเทียบกับการรู้สึกความพึงพอใจน้อยและไม่มีความพึงพอใจ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคะแนนคุณภาพชีวิตโดยรวมลดลง คือ การมีสัมพันธภาพกับเพื่อนบ้านน้อย ซึ่งพบว่าเมื่อควบคุมตัวแปรอื่นให้คงที่การมีสัมพันธภาพกับเพื่อนบ้านน้อย ทำให้คะแนนคุณภาพชีวิตลดลง 8.692 คะแนน (ตามตารางที่ 4)

วิจารณ์

จากงานวิจัยนี้ พบว่าคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางรองลงมาคือมีคุณภาพชีวิตที่ดี และคุณภาพชีวิตไม่ดี ตามลำดับ ไม่ว่าจะ

จะเป็นคุณภาพชีวิตโดยรวมหรือรายด้านที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากผู้หนีภัยจากการสู้รบได้อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละเป็นระยะเวลานาน จึงสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และสามารถดำเนินชีวิตตามปกติได้ รวมไปถึงการได้รับการสนับสนุนดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจึงทำให้คุณภาพชีวิตโดยรวมส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในระดับที่ไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นางสาวพิมพ์พินภัส โภคา⁽¹¹⁾ เรื่องการปรับตัว การสนับสนุนทางสังคมกับคุณภาพชีวิตของแรงงานต่างชาตินในอำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างคือแรงงานต่างชาตินในอำเภอบ่อพลอยมีการปรับตัวโดยรวมอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าแรงงานต่างชาตินมีความคาดหวังว่าเมื่อเข้ามาทำงานในประเทศไทยจะทำให้สามารถช่วยเหลือดูแลครอบครัวของตนเองให้มีฐานะความเป็นอยู่ได้ดีกว่าเดิม จึงเป็นตัวผลักดันให้พยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตและการทำงานในปัจจุบัน การสนับสนุนทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าแรงงานต่างชาตินได้รับการสนับสนุนที่ดีทั้งด้านการทำงานและความเป็นอยู่จากครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และนายจ้าง คุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับสูงแสดงให้เห็นว่าแรงงานต่างชาตินได้รับการเอาใจใส่ดูแลที่ดีจากครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และนายจ้างและสอดคล้องกับการศึกษาของ นางสาวมลลณี ทองประเสริฐ⁽¹²⁾ ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตทางด้านสุขภาพของแรงงานอพยพชาวพม่าวัยทำงาน ที่พบว่ามากกว่าครึ่งของแรงงาน

ตารางที่ 4. การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุของคุณภาพชีวิตโดยรวม

ตัวแปร	B	S.E.B	Beta	t	Sig.
ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงฯ (มาก)	16.509	2.145	0.572	7.697	0.000
สัมพันธภาพกับเพื่อนบ้าน (น้อย)	-8.692	2.311	-0.274	-3.761	0.000
ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงฯ (ปานกลาง)	5.518	2.172	0.188	2.514	0.013
Constant	83.638	2.069	-	40.426	0.000
R = 0.710	R ² = 0.505				

อพยพชาวพม่ามีคุณภาพชีวิตในระดับปานกลาง (ร้อยละ 56.0) ขณะที่ร้อยละ 43.8 อยู่ในระดับสูงและอีกร้อยละ 0.2 อยู่ในระดับต่ำ ปัจจัยที่มีผลต่อระดับคุณภาพชีวิตที่สูง คือ การรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับแบบจำลองความเชื่อ ด้านสุขภาพ โดยเฉพาะในส่วนของสุขภาพปัจจุบัน ความอ่อนแอ การต้านทานความเจ็บป่วย สุขภาพในอนาคต ตลอดจนความกังวลและความห่วงใยเรื่องสุขภาพ และได้มีการศึกษาของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ในเรื่องคุณภาพชีวิตของคนไทยในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ยกเว้นปัญหาเกี่ยวกับเสียงจากยานพาหนะ ซึ่งมีปัญหาในระดับน้อย และมีความพึงพอใจในสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ในระดับมาก⁽¹³⁾

ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตโดยรวมจะเห็นได้จากการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพบว่ามีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้หนีภัยจากการสู้รบ ได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ และการได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งได้กล่าวเหตุผลไว้ในตอนต้นแล้วว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละเป็นเวลานาน ทำให้สามารถปรับตัวได้รวมถึงการได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของความสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนบ้านตามที่ กุหลาบ รัตนสังธรรม⁽¹⁴⁾ ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตในด้านอารมณ์ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องกับการมีสัมพันธภาพ คือ การมีความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวและในชุมชน ซึ่งพบว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีสัมพันธภาพกับเพื่อนบ้านมาก จะทำให้มีคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในสูงกว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีสัมพันธภาพกับเพื่อนบ้านน้อย เนื่องจากการที่ผู้หนีภัยจากการสู้รบมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในชุมชน ซึ่งพบว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน พบเจอปัญหา และเหตุการณ์ต่าง ๆ คล้ายกัน ทำให้มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านต่าง ๆ ตามมา ส่วนความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละของผู้หนีภัยจากการสู้รบนั้น ตามที่ Meeberg⁽¹⁵⁾ ได้กล่าวไว้ว่าคุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของความพึงพอใจ

ในชีวิตทั่ว ๆ ไป เป็นความสามารถทางอารมณ์ในการประเมินผลชีวิตของตนเองตามความพอใจ สภาพที่ยอมรับได้ของสุขภาพทางกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม จะพบว่าสาเหตุที่ทำให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีความพึงพอใจที่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละมากมีคุณภาพชีวิตโดยรวมที่สูงกว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีความพึงพอใจที่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละน้อย เนื่องมาจากการที่ผู้หนีภัยจากการสู้รบมีความรู้สึกที่พึงพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้คุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้หนีภัยจากการสู้รบสูงขึ้นและในเรื่องของความเพียงพอของอาหารความเพียงพอของเครื่องนุ่งห่มพบว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มเพียงพอมีคุณภาพชีวิตโดยรวมสูงกว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มไม่เพียงพอ เนื่องจากอาหารและเครื่องนุ่งห่มเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นหากขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข และส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีตามมาได้ และในเรื่องของเพศพบว่าผู้หนีภัยจากการสู้รบเพศหญิงมีคุณภาพชีวิตโดยรวมสูงกว่าเพศชาย ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละซึ่งมีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาได้ง่าย เพศหญิงซึ่งเป็นเพศที่มีความละเอียดอ่อน และสามารถปรับตัวรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้ชายจึงทำให้มีคุณภาพชีวิตโดยรวมสูงกว่าผู้ชาย

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคะแนนคุณภาพชีวิตโดยรวมที่เพิ่มขึ้นคือ ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมและการให้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะและการใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้จะได้อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละอย่างมีความสุขต่อไป

ข้อควรระวังในการแปลผลและการนำไปผลการศึกษาไปใช้ เนื่องจากกลุ่มประชากรนี้เป็นกลุ่มประชากรที่มีการศึกษาน้อยและเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับ

การปกป้องในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการแปลผลรวม ไปถึงการนำผลการศึกษาไปใช้ควรมีการศึกษาหาข้อมูล อย่างรัดกุม และให้ความสำคัญของกลุ่มประชากรมา เป็นอันดับแรก

สรุป

คุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบโดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กับคุณภาพชีวิตโดยรวม คือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ใน พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ เพศ การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ความพึงพอใจในการอาศัยอยู่ใน พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ สัมพันธภาพกับเพื่อน บ้าน ความเพียงพอของอาหารและความเพียงพอของ เครื่องนุ่งห่ม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ รวมไปถึงการให้ความอนุเคราะห์ แนะนำในเรื่องของการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ และรวมไปถึงเพื่อนผู้ร่วมรุ่นทุกคน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาควิชา จิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำต่าง ๆ ด้วย ดีเสมอมา

อ้างอิง

1. World Health Organization. Mental Health of Refugees. Geneva: WHO, 1996
2. คณะกรรมการการต่างประเทศ วุฒิสภา และคณะอนุกรรมการพิจารณาศึกษาปัญหาชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ใน คณะกรรมการการต่างประเทศ วุฒิสภา 2551. สรุปการเดินทางไปศึกษาดูงาน ณ พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากระหว่างวันที่ 25 - 27 พฤศจิกายน, 2551
3. พรพิมล ศรีโชติ. ไร้แผ่นดิน เส้นทางจากพม่าสู่ไทย (A

Journey of Ethnic Minority). กรุงเทพฯ. ศรีบุรณคคอมพิวเตอร์-การพิมพ์, 2548

4. ประกิต กันยาบาล. ปัญหาผู้อพยพในไทย : ศึกษาอดีต ปัจจุบัน เพื่อนอนาคต. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2540 - 2541
5. ธนะชาติ ปาลีเวทย์. ปัญหาและอุปสรรคในการคุ้มครองระหว่างประเทศต่อผู้พลัดถิ่นภายในดินแดน: ศึกษากรณีสถานการณ์พลัดถิ่นภายในดินแดนประเทศพม่า [วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต] กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543
6. สมพงศ์ ชูมาก, อรณี นวลสุวรรณ. ปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีน: ทำที่และการปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ และองค์การระหว่างประเทศ. ใน: หนังสือจุฬารบริการ ชุมชนลำดับที่ 1 โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. หน้า 36-8
7. The Border Consortium. TBBC's camp population figures [online]. 2012 [cited 2012 Jan 15]. Available from: <http://www.tbtc.org/camps/populations.htm>
8. สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล, วิระวรรณ ตันติพิวัฒน์สกุล, วนิดา พุ่มไพศาลชัย, กรองจิตต์ วงศ์สุวรรณ,ราณี พรมานะจรัสกุล. เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์กรอนามัยโลก 100 ตัวชี้วัดและ 26 ตัวชี้วัด. เชียงใหม่: โรงพยาบาลสวนปรุง, 2540
9. The WHOQOL group. Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF quality of life assessment. Psychol Med 1998 May; 28(3);551-8
10. World Health Organization. WHO Quality of Life-BREF (WHOQOL-BREF) [online].2012 [cited Jan 2012]. Available from: http://www.who.int/substance_abuse/research_tools/whoqolbref/

en/[Jan 12, 2012]

11. พิมพ์นภัส โภคา. การปรับตัว การสนับสนุนทางสังคม กับคุณภาพชีวิตของแรงงานต่างชาติในอำเภอ บ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี [ออนไลน์]. 2556 [เข้าถึงเมื่อ 25 มีนาคม 2556]. เข้าถึงได้จาก: <http://kcenter.anamai.moph.go.th:81/info/html/da82acaa12d30dd59b7a3885b6614bf4.html>
12. มลลณี ทองประเสริฐ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตทางด้านสุขภาพของแรงงานผู้อพยพชาวพม่าวัยทำงานที่โรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์ และคลินิกภิรมณ์ เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย: การศึกษาภาคตัดขวาง [วิทยานิพนธ์หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต] กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552
13. สถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์. คุณภาพชีวิตของคนไทย ปี 2553. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์, 2553
14. กุหลาบ รัตนสังฆธรรม. การพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในวิธีการดำเนินงานวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในระดับหมู่บ้าน, การวิจัย. โครงการมหาวิทยาลัย สนับสนุนการพัฒนาตามโครงการนำพระทัยจากในหลวงเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแนวพระราชดำริ. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2535: 10 - 1
15. Meeberg GA. Quality of life: a concept analysis. J Adv Nurs 1993 Jan; 18(1): 32-8